

Hulyák-Tomesz Tímea

A Magyar Hírmondó tudósításainak nyelvtörténeti jellemzői*

Ha napjaink médiapiacát megfigyeljük, megállapíthatjuk, hogy rendkívül színes a tematikája, s ennek megfelelő műfaji gazdagságot mutat. Az már szinte közhelyként említhető, hogy a sajtó alakítja nyelvhasználatunkat, ugyanakkor – Balázs Géza (2000, 10.) terminológiáját használva – tükröként is funkcionál, hiszen jól mutatja egy bizonyos kor nyelvhasználati jellemzőit is.

Dolgozatomban a Magyar Hírmondó tudósításainak nyelvi, nyelvtörténeti jellemzőinek vizsgálatára teszek kísérletet. Kutatásom során érdekelt, hogy vajon az első magyar nyelvű újság milyen műfaji gazdagsággal rendelkezik. Egyáltalán tudunk-e az ott megjelenő szövegfajtákból jól körülhatárolható csoportokat megállapítani. A szövegjellemzők alapján milyen hasonlóságok és különbségek mutathatók ki a legelső lap és napjaink tudósításaiban?

Munkám első részében a Magyar Hírmondó megjelenésének körülményeiről, struktúrájáról, szellemiségéről szólok, majd napjaink tudósításainak és a Hírmondó szövegeinek nyelvi jellemzőit igyekszem összevetni.

A Magyar Hírmondó indulása

A Magyar Hírmondó – első magyar nyelvű újságként – 1780-ban, a felvilágosodás, a felvilágosult abszolutizmus idejében születik. Bár ekkor már több külföldi minta létezett, formájában nem követte ezeket a lapokat. Mindenekelőtt tájékoztatni kívánta az olvasót, de bekapcsolódott a kor legjelentősebb hazai mozgalmába is, a nemzeti nyelvért és műveltségért folytatott küzdelembe. Felhívta a figyelmet a készülő tudományos munkákra, a közönség megismerkedhetett a kor irodalmi alkotóival, s különösen sok gondot fordított az egységes magyar „tudós és könyvbéli” nyelv kimunkálására. Nyelvi, nyelvhelyességi szempontból Rát Mátyás – az újság első szerkesztője – teret engedett az összes magyar nyelvjárasnak, mert úgy gondolta, hogy ezek egységesítésével lehet majd kialakítani a magyar irodalmi nyelvet. Problémát azonban nem csupán a nyelvjárásokkal tarkított nyelvi sokszínűség jelentett, hanem az is, hogy a helyesírás sem volt még egységes, valamint a szókincs gazdagítására is szükség lett volna.

* Elhangzott az EKF Kommunikáció Tanszékének szakmai vitáján 2006. április 22-én.

A magyar nyelv kérdése akkor is fontos maradt, amikor az újság szerkesztését Révai Miklós vette át. Programjában a következőket írta: „Én bizony ide ülök az újságíró polcra oly szándékkal, hogy annak érdemét magasabbra emeljem, mivel-hogy egészen az anyanyelvnek művelésére akarom fordítani. Nékem nem elég csak akárhogy is híreket firkálnom, hanem ugyan egy újságírónak a személye alatt csak mégis eljátszom alakosan.” (Kókay 1981. 31.)

A Magyar Hírmondó színes képet fest a korról, széleskörű tájékoztatást ad: informál a fontosabb hazai és külföldi társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális eseményekről. Rovatai ugyan még nem voltak, de a cikkek témái alapján jól körülhatárolható tematikai csoportokat lehet megállapítani, és olykor kiemelt címek is segítették az olvasót az eligazodásban: Külföldi hadi történetek, Magyar hazánkbeli dolgok, Hiteles hírek, Bizonytalan dolgok, Tudományos dolgok. Az írások közlése nem igazodott sorrendiséghez, többnyire az események időrendjében sorolták be a lapba.

A külföldi hírek forrásai főként német, francia, angol lapok. Ezeket kifejezetten azzal a céllal fizettek elő, hogy begyűjthessék belőlük azokat az információkat, amelyek érdekelhették a magyar olvasóközönséget. Ugyanakkor Rát Mátyás fontosnak tartotta elmondani ezzel kapcsolatban, hogy a cikkek még véletlenül sem fordítások. A szerkesztő a tudósításokat saját megfogalmazásában, magyarázatokkal ellátva közli.

A lap beszámol az ország mindennapi életéről – politikai eseményekről, gazdasági reformokról, mezőgazdasági újításokról, terméseredményekről, időjárási viszonytagságokról, valamint fontos szerepet töltenek be a lap tematikájában a tudományos élet kibontakozását mutató – főleg irodalmi és nyelvi kérdésekkel foglalkozó – írások is. Az újságban megjelenő belföldi írások anyagait a „levelező jóakarók” szolgáltatták. Rát – még a lap megindulása előtt – egy felhívást tett közzé, amelyben kéri a leendő olvasókat, tudósítsák őt a környezetükben történő eseményekről: „Ami a hazabéli dolgoknak megíratását illeti, azt többnyire levelező jóakaróinak és azon úriembereknek fogja köszönni, akik tudósításokkal önként kínálni méltóztattak. Az írókn ugyan semmi fog múlni, ami leveleit hovatovább mind nagyobb tökéletességre emelheti. Minthogy pedig ez jobbára a hiteles, hasznos és válogatott izeneteiktől függ, kéri az értelmes hazafiakat szeretettel, hogy afféléket béküldeni ne sajnáljanak. Mindegy léssen egyébként, akármely nyelven íratassanak meg néki, csak hitelesek legyenek.” (Kókay 1981. 46.) A levelek szerzői többnyire iskolázott, latinul is tudó emberek (papok, tanítók) voltak. A külföldi hírek és az ország életét érintő fontosabb történésekről való beszámolók mellett már megtalálhatjuk az újsághirdetések elődjét is a lapban.

Tudósítások most és gyökerek a Magyar Hírmondóban

Mindennapi megnyilatkozásaink során számos élménybeszámolót fogalmazunk, s a médiaszövegek között is megtaláljuk ennek megfelelőjét, hiszen a tudósítás egy esemény, történés élményszerű reprezentációja. Szövegjellemzőit tekintve sok hasonlóságot mutat a hírrel. Megtaláljuk benne azokat az információkat, amelyeket egy hír is tartalmaz (5W + 1H), mindkét szöveg megjelenik a nyomtatott és elektronikus médiumokban egyaránt. Ami alapján mégis megkülönböztethető a kettő, hogy a tudósítás esetében a kommunikátor mindig személyes tapasztalataira hagyatkozva készíti el beszámolóját. A hírek fókuszában az esemény áll, nem az, hogy ki prezentálja, a tudósításnál pedig a közlő hordozza a mondanivaló hitelét. Éppen ezért ezt a szövegben (akár többféle eszközzel is) is feltüntetik. Az írott sajtóban a szöveg elején vagy végén megjelenik a „Tudósítónktól” felirat, monogrammal, esetleg névvel utalnak az újságíróra. Rádióban, televízióban pedig hangjával (képével), valamint nevének feliratozásával kapcsolják össze a közleményt a kommunikátorral. Mindez személyes hangvételt kölcsönöz a szövegnek: tartalmazhatja a helyszínt, illetve a körülmények bemutatását, utalhat mások véleményére, találhatók benne képszerű elemek. Megmutatkoznak benne a tudósító fogalmazásának stílusjegyei.

Ezeket a szövegjellemzőket nyomokban a Magyar Hírmondó írsaiban is megtalálhatjuk. A cikkek többnyire cím nélkül jelentek meg, ilyenkor rendszerint a rovatcím orientálja az olvasót (Belföldi tudósítások, Tudománybeli dolgok, Gazdaságbeli dolgok). Ahol mégis találunk címet, azok többnyire a szöveg elején, a szövegtestben helyezkednek el, és a hír (tudósítás) származására utalnak (*Bécsből; Erdélyből. Szebenből; Kassáról*). Néhány írás elején azért találkozhatunk tipográfiailag jól elkülöníthető címmel is, amelyek témamegjelölő vagy figyelemfelhívó jellegűek (Kegyetlen történet¹, Felettéb szomorú izenetek², A közjót illető tudósítás és elmélkedés³)

Mivel a tudósítás egyedi közlést jelent, a mai újságírói gyakorlatban – ahogyan ezt szinte mindegyik újságírói tankönyvben olvashatjuk – fontos, hogy a nézőpont jelölt legyen, a tudósító személyét azonosítani tudjuk.⁴ Többek között ez igazolja az információ hitelességét. A hitelesség, felelősség kérdése akkor is fontos volt, erről olvashatunk Rát egyik szerkesztői levelében is⁵, ugyanakkor – mivel az információk többsége különböző vidékek levelezőitől származtak – a szerkesztőnek nem állt módjában ellenőrizni a hírek valódiságát.

Mint ahogyan már korábban is említettem, a hazai információk többségét tudós levelezők szolgáltatták, amelyek aztán kétféle közlésben jelenhettek meg: a szer-

¹ Magyar Hírmondó, 1784. január 17.

² Magyar Hírmondó, 1780. december 2.

³ Magyar Hírmondó, 1781. április 21.

⁴ Név, saját tapasztalatok beleszövése a szövegbe, egyéni hangvétel, stílus.

⁵ Magyar Hírlelő levelek eránt való tudósítás, 1779. november 17., Poson. In: Kókay 1981.46.

kesztő átfogalmazásában, összegzésében vagy eredeti formában – ilyenkor idézőjelbe téve – olvashatjuk. A cikkek alatt ritkán található név, viszont többször szerepel a szöveg elején a helység, vármegye neve, ami alapján a „tudósító” azonosítható (Bécsből, Békés vármegyéből, Gömör vármegyéből, Tapolca vidékéről).⁶

A történetek elmondása, tehát a szövegépítkezés nagyon közel állt az élőbeszédhez is meglévő történetmondáshoz. A szövegek felépítésére sokszor a keretes szerkezet jellemző. A tudósítás elején beszámolnak az eseményről, a kialakult helyzetről, majd bemutatják az okokat, következményeket, végül egy erkölcsi magyarázattal, vélekedéssel zárják.⁷ Andok Mónika, aki vizsgálta többek között a lap bűnügyi híreit, megállapította, hogy ezek az erkölcsi példázatok az akkori prezentációs módszerek velejárói, hiszen a lapok szerkesztői jobbra teológiát végzett lelkészek, papok voltak (Andok 2003. 1).

A tudósítás következő fontos szövegjellemzője a saját tapasztalatokra hagyatkozó bemutatás, az egyéni hangvétel, stílus persze a szó szerint közölt írásokban a Magyar Hírmondó esetében is tetten érhető. A kifejezésmódot a különböző dialektusok is árnyalják. A szerkesztő már programjában leírja, hogy a Magyar Hírmondó mindegyik nyelvjárásnak fóruma lesz:

„Ami a magyarságot illeti, amellyel a Magyar Hírmondó élni fog, az az alföldi Tisza mellyéki, de a Duna mellyékivel és erdélyivel elegyedett leszen. Ezt tartja az író leghelyesebbnek. Magamagán mindegyik igen szűk, és azoknak a sokféle dolgoknak megírattatására, melyek itt előfordulnak, nem elégséges.” (Kókay 1981. 48.)

A tudósítások nyelvtörténeti jellemzői

A nyelvtörténeti jellemzők bemutatására két szöveget választottam, mert a két írás szövegépítkezését is meg akartam figyelni, össze akartam vetni. Az első ugyanis Tudósítás címmel jelent meg, de elolvasva úgy tűnik, inkább szerkesztői közlemény. Tehát a cím nem a mai újságírói gyakorlatból ismert szövegfajtára utal. A másik pedig cím nélkül jelent meg, a lap egyik levelezőjének írása, de a szöveg tartalmi és formai jegyeit tekintve közelebb áll a mai tudósításokhoz.

A levelek nyelvtörténeti jellemzését problematikussá teszi, hogy a nyelvjárási jelenségek mellett számolni kell az alakuló írott nyelvváltozattal is. A lap a felvilágosodás eszméinek jegyében született. A 18. és a 19. század fordulóján induló szellemi mozgalom legfontosabb célkitűzése a magyar nyelv közéletivé tétele volt. Ehhez azonban jelentős lemaradást kellett leküzdeni: szükség volt egy normatív nyelvvál-

⁶ Ma a tudósítók névsora csak részben ismeretes, hiszen a szövegek jobbra nem voltak aláírva, de a feltüntetett, illetve a kikövetkeztetett nevek közül a leggyakoribbak: Benyák Bernát, Pataki Sámuel, Benkő József. (Kókay 1981. 25.)

⁷ Ez megfigyelhető az általam elemzett szöveg esetében is. – [Ínség Gömörben] In: Magyar Hírmondó, 1782. június 19.

tozat kimunkálására, és az egységes helyesírás megteremtésére, amely aztán lehetővé teszi a szótárak és a nyelvtanok kidolgozását (Kiss–Pusztai 2003. 697.). Rát Mátyás a Magyar Hírmondó megindulásakor remélte, hogy ennek a folyamatnak a lap hatékony segítője lehet.

Az első szöveget Rát Mátyás fogalmazta 1780-ban, a másodikat két évvel később írta a lap egyik levelezője. Rát német gyökerekkel rendelkező család szülötte, teológus, de Göttingában a világi tudományokkal is megismerkedik, és látogatta Schlözer újságkollégiumát is.⁸ A szöveg Túdósítás címmel jelent meg, ugyanakkor, mint ahogyan azt korábban említettem, nem a mai újságírásból ismert szövegtípus megnevezése, nem a műfajt jelöli. A szó jelentése itt 'értesítés'. Ez a szó legkorábbi jelentése, a Magyar nyelvtörténeti szótár (Simonyi–Szarvas 1890–1893, III.) és az Etimológiai szótár (Zaicz 2006) szerint először 1621-ben fordul elő Szenci Molnár Albert szótárában 'értesítés, ismeret, tapasztalat' jelentésben.⁹

A második szöveg szerzőjéről annyi derül ki, hogy Gömör vármegyéből való. Ez azért lehet fontos, mert nyelvjárási jelenségek is színesíthetik a szöveget. Az írást cím nélkül közölték a lapban.

Hangjelölés a szövegekben

Az újmagyar kor elején megindul a szellemi élet nyelvének magyarítása, háttérbe szorítva a németet és a latint. Az irodalmi nyelv egységesítésével szerették volna kiegyenlítettebbé tenni az eddig erősen tájnyelvi színezetű köznyelvet is (Bárczi–Benkő–Berrár 1967. 545.). A századfordulón tehát még nem volt kikristályosodott köznyelvi norma, ennek megfelelően a helyesírás és a hangjelölés sem egységes.

Jellemző a mássalhangzók körében a c–cs jelölésének kettőssége: találkozhatunk a korabeli szövegekben a protestáns eredetű *tz–ts* betűkapcsolattal, de él a katolikus *cz–cs* jelölési mód is: *dítséret*, *czélozó*. Különösen érdekes jelensége az első szövegnek a gy-t tartalmazó szavak írásmódja. A gy ugyan már tagja a mássalhangzórendszernek, ennek ellenére Rát a levélben *dj* betűkapcsolattal él: *edjnéhány*, *edj*. A korszak helyesírási vitájának (ami jottista–ipszilonista háború néven lett ismert) egyik központi kérdése, hogy a szavak írásmódjában a kiejtés vagy szóelemzés elve legyen-e mérvadó: *tudja*, *padja* – *paggya* – *pagygya*). Az egy – *edj* írásmódja azért lehet érdekes, mert ezekben a szavakban a *gy* nem a *dj* összeolvadása (Kiss–Pusztai 2003. 702).

⁸ A felvilágosodás eszméivel, az időszaki sajtó darabjaival először a Bél Mátyás szellemi hagyományait őrző pozsonyi liceumban találkozott. Göttingában pedig August Schlözer előadásaiból táplálkozott, s mesterének nevét többször említi is írásaiban (Kókay 1981. 19.).

⁹ Kiemelt szócikkben ebben a két szótárban találtam meg. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárában a 'tud' képzett alakváltozataként lelhető meg.

Mindkét szöveg helyesírásában erős német hatás figyelhető meg, hiszen nagybetűt nemcsak tulajdonnevek elején használ, hanem azok -i képzős alakjában is, illetve sok főnév elején is: *Pofoni*, *Lakodalmazásokban*, *Torozásokban*. Találkozunk továbbá rangok megnevezésében és tisztelet kifejezésében is: *Profeffor Uram*. A nagy kezdőbetűs szavak írásmódja 1832-re már egységesnek mondható, hiszen az első helyesírási szabályzat pontjai között már szerepel, hogy mely esetekben kell a nagybetűs írásmódot alkalmazni: a megszólítások, címek, hivatalok, tulajdonnevek elején (Steinert 1982. 10).

Ugyanez mondható a kötőjeles írásról is. A különírás-egybeírás akkor is fontos kérdése volt a helyesírásnak. Több igekötős igét akkor még kötőjellel írtak: *elő-menetelére*, *bé-állott*, de szóösszetételek írásában találunk kötőjeles alakot: *jóvá-hagyás* (Steinert 1982. 8).

Az ómagyar kor végére már kialakult a hosszú magánhangzók ékezetes jelölése, ugyanakkor az ő és ű írásmódja még mindig ingadozik, és az újabb, egyszerűbb jelölés mellett jelen van még a régi jelölés is: ű. A korábbi hagyományokat őrizve toldalékok elején, illetve az sz írásában még találkozunk *f* jelöléssel is: *kedveség*, *efztendőkkal*. A második szöveg palóc nyelvjárási területről származik, ahol még ingadozik a l : ly : j írásmódja: *fellyebb*.

Hangváltozások

A hangváltozások vizsgálatakor szintén figyelembe kell venni a nyelvjárásiáságnak a köznyelvvvel folytatott küzdelmét. Az irodalmi nyelv fontos jellemzője az állandóságra való törekvés, ugyanakkor ebben a korszakban már a nyelvjárásokban sem lehet lényeges változásokkal, eltérésekkel találkozni. Az első szövegben a magánhangzóknál még egy-két esetben megfigyelhető a nyílt és zárt magánhangzók fölcserélésével: *eránt*, *árrok*, s mindkét írásban találkozhatunk egy-egy labiális-illabialis eltéréssel is: *kedvek*, *költ*.

Az ómagyar kor végére az n magánhangzó előtt palatalizálódhatott, mássalhangzó előtt megmaradt, itt azonban magánhangzó előtt is n: *Pofoni*.

A középmagyar kor tendenciaszerű változásai közé tartozik, hogy intervokális helyzetben a mássalhangzók geminálódnak, itt azonban inkább szóvégi kettőzésekkel találkozunk: *félbenn*, *nyelvén*, *ollyak*, *mellyeknél*.

A kor fontos törekvése a kétjegyű hosszú mássalhangzók jelölése. Az Akadémia helyesírási szabályzatának kiadása előtt sok ingadozás figyelhető meg: már gyakori az ún. egyszerűsített kettőzés, mely csak az elő betűt kettőzi, de alkalmazzák a teljes kettőzést is, annak ellenére, hogy az körülményes. A teljes kettőzésre az első szövegben találunk példát: *hofzfzas*, *rofzfz*.

Alaktani jelenségek

Az igék morfológiájában még sok eltérést lehet találni a későbbi korok nyelvhasználatához képest, mivel az igeragozási rendszer sokat megőrzött a korábbi változatosságból, ennek ellenére itt is megfigyelhető az egységességre való törekvés.

A középmagyar kori változások azt mutatták, hogy az ómagyar korban használt igeidők visszaszorulnak. Bár az újmagyar korban igyekeztek visszahozni számos kihalóban lévő alakot, mindkét szövegben a t/tt jeles múlt használata jellemző. Igeidők használatának egyik érdekessége a második szövegben, hogy olyan mondatokat is jövő időben fogalmaz meg a tudósító, amelyeket ma jelenben fejeznénk ki: „Ha az Isten kár-tévő ítéleteit el-fogja földünkről fordítani, nagy bőfégg fogja felváltani”.

A második szöveg másik érdekes alaktani jelensége, hogy több olyan szerkezetben is többes számot használ a szerző, ahol ma egyes számban fogalmazunk: *fok rofzfz idők; fzebbeket, jobbakat kívánni nem lehet*.

A kódexirodalom korából maradt (egyébként finnugor eredetű [Szili 1999.]) nyelvi örökség a szenvedő igék használata, ami az első szövegre különösen jellemző. A szembetűnően gyakran használt szenvedő ige lehet a deákok nyelvezetének stílusjegye, egyfajta szerkesztési eljárás, ami latin, illetve német hatásra, a fordítások nyomán került a nyelvhasználatba. Ezt a szerkesztésmódot a beszélt nyelvben már ritkán alkalmazták.

A mai zártabb -uk/-ük helyett a nyíltabb -ok/-ek volt jellemző A T/3. birtokos személyjel a 20. századig -ok/-ök, -jok/-jök volt, ezeket az alakokat a beszélt nyelvben már létező, de az írott nyelvben még pongyolának tartott -uk/-ük fokozatosan szorította ki (Kiss–Pusztai 2003. 722.).

Szókészlet

A felvilágosodás nyelvi törekvése ugyan az volt, hogy a szókészlet számát belső forrásból bővítsék, ennek ellenére nem csökkent az idegen szavak száma sem a nyelvünkben. A szókészlet új elemeinek terjedésében, a nyelvhasználatba való beépülésében nagy szerepet játszott a magyar nyelvű sajtó kibontakozása.

Annak ellenére, hogy a magyar nyelv használatát immár anyanyelvi mozgalmakkal is erősíteni kívánták, a német és latin hatás még mindig erősnek bizonyult. Bécs kultúráközvetítő szerepe továbbra is érvényesült, megnőtt a nagyvárosok német ajkú lakossága, ami csak fokozta a német szavak terjedését. Emellett a hivatalos nyelvhasználatban a latin is fontos szerepet játszott: tisztviselők, ügyvédek nyelvhasználatában, a liturgia szövegében.

Az általam vizsgálat szövegek szóhasználatában, kifejezésmódjában is érvényesül a latin hatás. Főként a második szövegben találtam olyan szerkezeteket, amelyek nagy valószínűséggel az egyházi nyelvhasználat stílusjegyeit hordozzák: *fok fzükség felett való vefztegetés, Isten kár-tevő ítélete*.

Szófajok és mondszerkesztés

Már a középmagyar korban kezdett visszaszorulni a -ván/-vén képzős határozói igenév használata, illetve kialakult bizonyos funkcionális eltérés a -ván/-vén és -va/-ve képzős alakok között. A -ván/-vén képzős időhatározói vagy okhatározói, a -va/-ve képzős határozói igenév pedig mód- és állapothatározói szerepű lett.

A kor jellemző törekvése a tömör, színes kifejezőmód, az egyszerű szerkesztés, ami a mellékmondatok kerülését eredményezte. Elsősorban a főnévi igeneves szerkezetek szerepeltek a mellékmondatok helyett, -ván/-vén képzős határozói igeneves szerkezetekkel már csak ritkán lehet találkozni (a funkcióeltolódás miatt). Mondatszerkesztés szempontjából az írott és beszélt nyelv egymástól való távolodása figyelhető meg, hiszen az a fajta igeneves szerkesztési eljárás, amivel a szövegekben (de különösen a másodikban) találkozhatunk, a köznyelvre nemigen volt jellemző. A mondaton belüli igeneves szerkesztés – akár főnévi, akár határozói – szintén lehet a fordításirodalom hatására kialakult literátusi nyelvezet sajátossága, ami ilyen módon bekerült a sajtónyelvbe is.

„Már most az esőzés is *megszűnván*, s az út is *jobbúlván*, ha még valahol az Országban Búza találtatik, fel-fogja ez a nép keresni, s ez által lehet reményleni, hogy még az aratásig – is, a búzának ára jóval – is alább fog szállani.”¹⁰

Annak ellenére, hogy már a középmagyar korban kezdett kialakulni a vmitől fogva határozós szerkezet mellett a vmitől kezdve, még ebben a szövegben is találkozunk a *napjától fogva* szerkezettel. A mondszerkesztést vizsgálva mindkét szövegben megfigyelhető, hogy hosszú, többszörösen összetett mondatokat fogalmaznak a szerzők. Az első szöveg 23 sor, és mindösszesen három mondatra van tagolva.

A jelenségek összefoglalása

Jelenségek	1. szöveg	2. szöveg
Hangjelölés Hosszú magánhangzók jelölése: A gy jelölése: A hosszú magánhangzók jelölése: A <i>s ~ f</i> kettőssége:	dítséret, czélozó, Ferencz edjnéhány, edj elő-menetelére, efztendő, jövő, dítséretű, nemzetünknek kedvesfég, efztendőkkal, váltífág	Piatzon Vármegyéből, esőzés, fzünt, fzükült kéttfzeres. alfőbb

¹⁰ Magyar Hírmondó, 1782. június 19.

<p>Hangváltozások Magánhangzók: Nyílt-zárt jelenségek: Labialis-illabialis jelenségek: Hosszú-rövid jelenségek: Kiesés: Mássalhangzók: Palatális jelenségek: Zöngés-zöngétlen jelenségek: Hosszú-rövid jelenségek: Szóvégi kettőzések: Kétjegyű betűk kettőzése terén megfigyelhető ingadozás: A középső palóc nyelvterületen még él a l : ly : j hármassága:</p>	<p>i ~ e: <i>eránt</i> u ~ o: <i>árrok</i> ü ~ e: <i>kedvek</i> u ~ ú: <i>túdósítás</i></p> <p>ny ~ n: <i>Pofoni</i> zs ~ s: <i>posoni</i></p> <p><i>olly, félbenn, nyelvén</i> <i>árrok, orfágbann, melly,</i> <i>mellyek</i></p>	<p>e ~ ö: <i>költ</i> u ~ ú: <i>jobbúlván, utak, j</i> <i>Márjásokon</i></p> <p><i>Fellyebb, ollyak,</i> <i>mellyeknél</i> <i>hofzfzas, rozfzfz</i> <i>fellyebb</i></p>
<p>Szóhasználat</p> <p>Hónapok elnevezései:</p>	<p><i>hírlelő levelek:</i> újság, hírlap <i>túdósítás:</i> értesítés <i>esztendő:</i> az év régies alakja* <i>váltani:</i> fizetni (előfizetni) <i>váltság:</i> fizetség <i>utasíttatván:</i> utalva <i>alkalmatossággal:</i> alkalommal <i>lakozó:</i> lévő, lakó <i>Árulója:</i> eladója <i>bé-állott hónap:</i> azon hónap <i>Szómi:</i> szuomi <i>Finniai:</i> finn</p>	<p><i>talám:</i> talán <i>abajdoc:</i> búza és rozs keveréke <i>fellyebb költ:</i> drágább lett <i>fellyebb való hetek:</i> korábbi hetek <i>kenyérnek való Élet:</i> gabona <i>búzabéli nagy szükség:</i> búzahiány <i>fővebbeket majmozzák:</i> magasabb rendűeket utánozzák (követik, majmolják) <i>fok fzükség felett való vefztegetés:</i> ínségben való tékozlás <i>Isten kár-tevő ítélete:</i> Isten büntetése <i>Szent Iván hava:</i> június</p>

*(Keletkezése: *esztén időben* összetétel, aminek az utótagja az idő, az előtagja pedig a ma már önállóan nem használt *esztén* szó. Az *év* szó ekkoriban elavultnak számított, a nyelvújítók hozták újra a nyelvhasználatba. [Horger 2001.]

- Buzinkay Géza 1993. Kis magyar sajtótörténet. Haza és Haladás Alapítvány, Budapest.
- Horger Antal 1924, 2001. A magyar szavak története. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
<http://iki.elte.hu/hirmondo/main.html>
- Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.) 2003. Magyar nyelvtörténet. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kókay György 1981. Magyar Hírmondó. Az első magyar nyelvű újság. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Steinert Ágota f. szerk. 1982. A magyar helyesírás és szóragasztás főbb szabályai. Helikon Kiadó, Pest. 1832. (hasonmás kiadás)
- Szarvas Gábor – Simonyi Zsigmond szerk. 1890–1893. Magyar nyelvtörténeti szótár. III. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Szili Katalin 1999. Valahol a passzívum és a mediálisok között... Magyar Nyelvőr. 1999. július–szeptember
- Zaicz Gábor (szerk.) Etimológiai szótár. Tinta Könyvkiadó, Budapest.